DOI: 10.35774/SF2026.03.128
УДК 336.22:339.5:658.15

Олександр КУЗНЄЦОВ
аспірант, Луцький національний технічний університет, Луцьк, Україна,
olkuzn95@gmail.com
ORCID ID: 0009-0008-2565-4285

ІНТЕГРАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ТА МОДЕЛЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ ЯК МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Вступ. *Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пожвавлення ЗЕД підприємств в Україні та удосконалення процесу оцінювання ефективності трансфертного ціноутворення як механізму фінансового регулювання такої діяльності, оскільки вибіркове використання окремих показників не дає змоги визначити загальну результативність управлінського впливу.*

Мета *– обґрунтувати та розробити підходи до інтегрального оцінювання й моделювання ефективності трансфертного ціноутворення ЗЕД підприємств на основі врахування сукупного впливу фінансових, інституційних, організаційних та нормативно-правових інструментів.*

Результати*. Сформовано Індекс ефективності трансфертного ціноутворення як механізму фінансового регулювання ЗЕД підприємств, що агрегує чотири субіндекси: фінансові, нормативно-правові, інституційні, організаційні. Визначено їхні вагові коефіцієнти та запропоновано сценарний підхід, який дає змогу оцінювати зміну інтегрального індексу залежно від зміни окремих його складових. Для формалізації процесу трансформації результатів інтегрального оцінювання і сценарного моделювання в управлінські рішення використано методологію функціонального моделювання IDEF0. Її застосування дало змогу структурувати інформаційні входи, керуючі впливи, механізми реалізації та результати функціонування моделі, а шляхом декомпозиції подати процес як послідовність трьох взаємопов'язаних функціональних блоків: оцінювання ефективності трансфертного ціноутворення, аналітичного моделювання та прогнозування, формування і реалізації управлінських рішень.*

Висновки*. Проведене дослідження дало змогу обґрунтувати комплексний інструментарій інтегрального оцінювання та моделювання ефективності трансфертного ціноутворення як механізму фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств, який поєднує кількісне оцінювання його основних складових із аналітичним моделюванням та формуванням управлінських рішень. Практичним результатом поєднання*

© Олександр Юрійович Кузнєцов, 2026

інтегрального оцінювання та функціонального моделювання є систематизація напрямів удосконалення трансфертного ціноутворення ЗЕД за чотирма групами інструментів.

Ключові слова: *трансфертна ціна, контрольовані операції, інтегральний індекс, фінансове регулювання, метод аналізу ієрархій, сценарне моделювання, функціональне моделювання, податкове адміністрування.*

Рис.: 1, табл.: 3, форм.: 7, бібл.: 12.

Oleksandr KUZNYETSOV
Postgraduate student, Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine,
olkuzn95@gmail.com
ORCID ID: 0009-0008-2565-4285

INTEGRATED ASSESSMENT AND MODELLING OF TRANSFER PRICING EFFICIENCY AS A MECHANISM FOR FINANCIAL REGULATION OF ENTERPRISES' FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Introduction. *The study addresses the need to improve the assessment of transfer pricing (TP) effectiveness as a financial regulation mechanism for enterprises' foreign economic activity (FEA) in Ukraine.*

The purpose *of the article is to develop an integrated approach to assessing and modelling TP effectiveness by considering the combined influence of financial, institutional, organisational, and regulatory instruments.*

Results*. The study employs a systems approach, systematisation, grouping, structural and logical analysis, indicator normalisation based on reference values, the Analytic Hierarchy Process (AHP), scenario modelling, and IDEF0 functional modelling.*

An integrated Transfer Pricing Effectiveness Index is developed, combining four sub-indices that characterise the financial, regulatory, institutional, and organisational components of TP. Scenario modelling enables quantitative assessment of changes in the integrated index in response to changes in individual components and supports the identification of priority areas for managerial intervention. The IDEF0 model formalises the transition from TP effectiveness assessment through analytical modelling and forecasting to the formulation and implementation of managerial decisions, with feedback enabling repeated assessment.

Conclusions*. The theoretical contribution consists in integrating quantitative assessment, scenario analysis, and functional modelling within a unified analytical framework. The practical significance lies in identifying problematic components and justifying improvement measures.*

Keywords: *transfer price, controlled transactions, composite index, financial regulation, Analytic Hierarchy Process, scenario analysis, IDEF0, tax administration.*

JEL Classification: F23, H25, H26, C44.

Постановка проблеми. Трансфертне ціноутворення (ТЦ) в умовах поглиблення міжнародної економічної інтеграції та транснаціоналізації бізнесу набуває дедалі більшого значення як інструмент регулювання фінансових відносин, що виникають у процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) підприємств. Його функціональне призначення не обмежується забезпеченням податкового контролю за

операціями між пов'язаними особами, а охоплює значно ширший спектр завдань, пов'язаних із формуванням фінансових результатів контрольованих операцій, розподілом податкової бази, мінімізацією фінансових і податкових ризиків, забезпеченням податкового комплаєнсу та узгодженням фінансових інтересів держави і ЗЕД.

Для України проблема підвищення ефективності ТЦ набуває особливої актуальності в умовах одночасного впливу воєнних, макроекономічних, інституційних і регуляторних чинників та поглиблення євроінтеграційних процесів. Розвиток національного регулювання ТЦ відбувається під впливом міжнародних стандартів, насамперед Настанов ОЕСР з трансфертного ціноутворення, Плану BEPS та поступової гармонізації національного законодавства з нормами Європейського Союзу. За таких умов результативність ТЦ залежить не лише від нормативного регулювання чи ефективності податкового адміністрування, а від взаємодії фінансових, інституційних, організаційних і нормативно-правових інструментів.

Водночас наявні підходи до оцінювання ефективності ТЦ переважно зосереджені на окремих характеристиках його функціонування: результатах податкового контролю, обсягах податкових коригувань, дотриманні принципу "витягнутої руки", податкових ризиках, якості документації або інституційному забезпеченні контрольованих операцій. Використання таких показників є необхідним для оцінювання окремих аспектів ТЦ, проте не дає змоги визначити його загальну ефективність як механізму фінансового регулювання ЗЕД підприємств та кількісно оцінити внесок окремих груп інструментів у формуванні цієї ефективності.

Особливої уваги потребує забезпечення зв'язку між результатами такого оцінювання та ухваленням управлінських рішень. Визначення поточного стану механізму ТЦ саме собою не дає відповіді на питання, які інструменти потребують першочергового вдосконалення, як зміна їхніх параметрів впливатиме на загальний рівень ефективності та яким чином результати оцінювання мають трансформуватися у відповідні управлінські рішення. Це зумовлює необхідність поєднання інтегрального оцінювання зі сценарним та функціональним моделюванням, що дає змогу сформувати послідовний взаємозв'язок між діагностикою стану ТЦ, визначенням пріоритетних факторів впливу, моделюванням можливих змін і вибором напрямів його подальшого вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти трансфертного ціноутворення є предметом широкого наукового дискурсу, що охоплює проблеми його економічної природи, функціонального призначення, податкового регулювання, міжнародної гармонізації та впливу на діяльність підприємств. С. Король, Г. Уманців та І. Шушакова досліджують розвиток ТЦ в умовах глобалізації, акцентуючи увагу на трансформації його ролі під впливом міжнародних економічних процесів [1]. І. Гладій розглядає особливості трансфертного ціноутворення транснаціональних корпорацій [2], тоді як М. Пасічний визначає його місце у системі пріоритетів податкової політики України [3]. У міжнародному контексті базові принципи регулювання контрольованих операцій та застосування принципу "витягнутої руки" систематизовано в Настановах ОЕСР з трансфертного ціноутворення для транснаціональних компаній і податкових адміністрацій [4].

Окремий напрям досліджень пов'язаний із регуляторним забезпеченням ТЦ, податковим контролем та управлінням відповідними ризиками. В. Краєвський та

О. Муравський обґрунтовують застосування ризикоорієнтованого підходу в системі податкового контролю за трансфертним ціноутворенням [5]. О. Квасовський, М. Стецько та О. Ніпіаліді досліджують податкові ризики суб'єктів господарювання у сфері ТЦ та напрями їхньої превенції й мінімізації [6].

Порівняльний аналіз регулювання ТЦ у країнах із різними податковими системами проведено С. Климовою, А. Нургалієвою, Ж. Абішевою та А. Алібековою [7]. Сукупність цих досліджень засвідчує поступовий перехід наукового дискурсу від вузького трактування ТЦ як інструменту податкового контролю до дослідження його ширших фінансових і регуляторних функцій.

Важливим напрямом є дослідження взаємозв'язку ТЦ із фінансовими та внутрішніми управлінськими процесами підприємств. Fonseca, Jucá та Vieito аналізують стратегії трансфертного ціноутворення транснаціональних компаній на ринках, що розвиваються, зокрема в контексті переміщення прибутку, використання податкових юрисдикцій та нематеріальних активів [8]. Н. Струк досліджує обліково-аналітичне забезпечення ТЦ як складову фіскального регулювання ЗЕД підприємств [9]. Розвиток управлінського аспекту ТЦ подано також у дослідженнях, присвячених моделюванню системи фінансового контролінгу операцій трансфертного ціноутворення [10]. Це підтверджує необхідність врахування в оцінюванні ефективності ТЦ не лише зовнішнього регуляторного середовища, а й фінансових, інформаційно-аналітичних та внутрішніх організаційних процесів підприємства.

Попри значний науковий доробок, існуючі дослідження переважно розглядають фінансові, інституційні, організаційні та нормативно-правові аспекти ТЦ відокремлено. Недостатньо дослідженим залишається питання їх інтеграції в єдину систему кількісного оцінювання, яка давала б змогу визначити загальний рівень ефективності ТЦ як механізму фінансового регулювання ЗЕД підприємств, встановити відносну вагомість окремих груп інструментів та оцінити вплив їхньої зміни на інтегральний результат. Потребує подальшого розвитку і методичне забезпечення трансформації результатів такого оцінювання у послідовність аналітичного моделювання та ухвалення управлінських рішень. Саме вирішення цієї наукової проблеми визначає спрямованість подальшого дослідження.

Метою статті є обґрунтування та розроблення підходів до інтегрального оцінювання й моделювання ефективності ТЦ як механізму фінансового регулювання ЗЕД підприємств на основі врахування сукупного впливу фінансових, інституційних, організаційних та нормативно-правових інструментів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність ТЦ як механізму фінансового регулювання ЗЕД підприємств формується під впливом сукупності взаємопов'язаних чинників, які характеризують не лише безпосередні фінансові результати застосування ТЦ, а й якість інституційного середовища, організацію внутрішніх процедур підприємств та стан нормативно-правового забезпечення. Тому її оцінювання на основі окремих фінансових або податкових показників не дає змоги комплексно визначити результативність функціонування такого механізму.

Для забезпечення комплексності оцінювання запропоновано структурувати інструменти впливу на ефективність ТЦ за чотирма взаємопов'язаними групами: фінансовими, інституційними, організаційними та нормативно-правовими. Кожна група характеризує окремий функціональний аспект механізму ТЦ та формує відповідний блок показників інтегрального оцінювання (табл. 1).

Таблиця 1

Структура інструментів та індикаторів оцінювання ефективності ТЦ*

Група інструментів	Основні індикатори оцінювання	Зміст впливу
Фінансові	Податкове навантаження; ефективна ставка оподаткування; обсяг податкових коригувань; витрати на забезпечення відповідності вимогам ТЦ; фінансові ризики; економічний ефект; рентабельність контрольованих операцій; обсяг контрольованих операцій	Характеризують фінансові результати застосування ТЦ та його вплив на фінансовий стан і результати зовнішньоекономічної діяльності підприємств
Інституційні	Ефективність діяльності податкових органів; рівень цифровізації; автоматичний обмін податковою інформацією; застосування APA; ризик-орієнтований контроль; міжвідомча взаємодія; інформаційна відкритість	Відображають спроможність інституційного середовища забезпечувати належне функціонування механізму ТЦ
Організаційні	Внутрішній контроль; якість документації з ТЦ; автоматизація процесів; використання ERP-систем; внутрішній аудит; корпоративне управління; кваліфікація персоналу; управління ризиками	Визначають організаційну спроможність підприємства забезпечувати обґрунтованість і контрольованість рішень у сфері ТЦ
Нормативно-правові	Імплементація Настанов OECP; виконання заходів BEPS; гармонізація з нормами ЄС; стабільність законодавства; правова визначеність; судова практика; дієвість правозастосування	Характеризують якість нормативно-правового середовища та його відповідність міжнародним стандартам ТЦ

*Складено автором.

Запропонована структура дає змогу перейти від фрагментарного аналізу окремих характеристик ТЦ до його комплексного оцінювання. Водночас виокремлені групи інструментів не є автономними: зміни нормативно-правового середовища впливають на інституційні механізми податкового адміністрування; останні визначають вимоги до організації внутрішніх процедур підприємства, а сукупний результат цих взаємозв'язків відображається у фінансових показниках. Це зумовлює необхідність агрегування відповідних характеристик з урахуванням їхньої різної вагомості у формуванні загальної ефективності ТЦ.

Для кількісної реалізації такого підходу запропоновано Індекс ефективності ТЦ як механізму фінансового регулювання ЗЕД підприємств ($I_{ЕТЦ_ФРЗЕДП}$). Його формування передбачає послідовне визначення структури оцінювання, встановлення вагомості основних груп інструментів, нормування первинних індикаторів, розрахунок відповідних субіндексів та їхнє подальше агрегування в інтегральний показник. У такий спосіб забезпечується поєднання різних за економічним змістом і одиницями вимірювання характеристик у межах єдиної аналітичної конструкції.

Для визначення відносної вагомості основних складових $I_{ЕТЦ_ФРЗЕДП}$ застосовано метод аналізу ієрархій (Analytic Hierarchy Process, AHP) [11]. Ієрархічна структура оцінювання включає чотири рівні: I рівень – мета оцінювання; II рівень – субіндекси; III рівень – система індикаторів; IV рівень – інформаційна база. При цьому альтернативи як окремий рівень ієрархії не формуються, оскільки AHP використовується не для вибору між альтернативними рішеннями, а для встановлення відносної вагомості складових інтегрального показника.

Другий рівень ієрархії подано чотирма субіндексами: S_1 – субіндекс фінансових інструментів; S_2 – інституційних; S_3 – організаційних; і S_4 – нормативно-правових інструментів. Для встановлення їхньої відносної вагомості здійснено попарне порівняння за фундаментальною шкалою Сааті [11]. Результати подано в табл. 2.

Результати AHP засвідчують, що найбільшу вагу у структурі інтегральної оцінки

Таблиця 2

Матриця попарних порівнянь субіндексів інтегрального індексу $I_{ЕТЦУ_ФРЗЕДП}$*

Субіндекси	S_1	S_2	S_3	S_4
S_1 – фінансові	1	2	4	2
S_2 – інституційні	1/2	1	2	1/2
S_3 – організаційні	1/4	1/2	1	1/3
S_4– нормативно-правові	1/2	2	3	1

*Складено автором.

має фінансовий субіндекс $(w_1=0,394)$. Це зумовлено безпосереднім зв'язком фінансових інструментів із результатами застосування ТЦ через податкове навантаження, фінансові ризики, витрати на забезпечення відповідності встановленим вимогам, рентабельність і результати контрольованих операцій. Водночас суттєвою є вага нормативно-правового субіндексу $(w_4=0,301)$, що відображає залежність результативності механізму ТЦ від стабільності та передбачуваності правового середовища, імплементації міжнародних стандартів і дієвості правозастосування. Вага інституційного субіндексу становить 0,193, організаційного – 0,112. Менша відносна вага останнього не означає його другорядності, а характеризує його порівняльний внесок у формування інтегрального результату.

Узгодженість матриці попарних порівнянь перевірено за показником Consistency Ratio. Виконання умови $(CR<0,10)$ підтверджує прийнятний рівень узгодженості попарних порівнянь і можливість використання визначених вагових коефіцієнтів для подальшого агрегування субіндексів.

Наступним етапом є приведення первинних показників до порівнянного вигляду. Оскільки індикатори відрізняються економічним змістом, одиницями вимірювання та напрямом впливу на результативний показник, застосовано відносне нормування за еталонним значенням. Еталонне значення визначається як найкраще досяжне або нормативно встановлене значення відповідного показника, відносно якого здійснюється оцінювання, що забезпечує приведення первинних показників до порівнянного безрозмірного вигляду. Залежно від характеру впливу індикатори поділяються на стимулятори, збільшення яких позитивно впливає на ефективність ТЦ, та дестимулятори, зростання яких має протилежний ефект.

Для показників-стимуляторів нормоване значення визначається за формулою:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_j^{ref}}, \quad (1)$$

де zij – нормоване значення j-го показника для i-го об›єкта дослідження;

xij – фактичне значення j-го показника;

x_j^{ref} – еталонне (базове) значення відповідного показника.

Для показників-дестимуляторів використовується обернене співвідношення:

$$z_{ij} = \frac{x_j^{ref}}{x_{ij}}. \quad (2)$$

Такий підхід забезпечує однакову спрямованість нормованих значень: незалежно від вихідного характеру показника його наближення до еталонного рівня відображає покращення відповідної складової ефективності ТЦ.

Отримані нормовані значення використовують для розрахунку субіндексів як середньозважених величин індикаторів, що входять

до відповідної групи. У загальному вигляді субіндекс визначається за формулою:

$$S_i = \sum_{j=1}^{m_i} a_j z_j, \quad (3)$$

де S_i – значення i-го субіндексу;

a_j – ваговий коефіцієнт j-го індикатора в межах відповідного субіндексу;

z_j – нормоване значення j-го показника;

m_i – кількість показників, що формують відповідний субіндекс.

У межах кожної групи індикаторів використовують рівнозначні ваги:

$$a_j = \frac{1}{m_i}. \quad (4)$$

Вибір рівнозначних внутрішньогрупових ваг зумовлений відсутністю достатніх об'єктивних підстав для додаткової диференціації важливості окремих первинних індикаторів. Це дає змогу уникнути надмірної суб'єктивності на нижньому рівні агрегування та зосередити методичний акцент на визначенні відносної вагомості саме чотирьох груп інструментів методом АНР.

У результаті формуються чотири субіндекси S_1, S_2, S_3 і S_4, що характеризують відповідно ефективність фінансових, інституційних, організаційних та нормативно-правових інструментів. Їхнє агрегування забезпечує формування .

У загальному вигляді інтегральний індекс визначається за формулою:

$$I_{\text{ЕТЦ_ФРЗЕДП}} = w_1 S_1 + w_2 S_2 + w_3 S_3 + w_4 S_4, \quad (5)$$

де $I_{ЕТЦ_ФРЗЕДП}$ – інтегральний індекс ефективності ТЦ як механізму фінансового регулювання ЗЕД підприємств;

S_1, S_2, S_3, S_4, – субіндекси оцінювання фінансових, інституційних, організаційних та нормативно-правових інструментів відповідно;

w_1, w_2, w_3, w_4, – вагові коефіцієнти відповідних субіндексів, визначені за методом аналізу ієрархій, причому:

$$\sum_{i=1}^{4} w_i = 1.$$

З урахуванням визначених методом АНР вагових коефіцієнтів інтегральний індекс набуває такого вигляду:

$$I_{ЕТЦ_ФРЗЕДП} = 0{,}394S_1 + 0{,}193S_2 + \\ + 0{,}112S_3 + 0{,}301S_4. \quad (6)$$

Оскільки субіндекси формуються на основі нормованих показників і враховуються з відповідними ваговими коефіцієнтами, інтегральний індекс набуває безрозмірного значення, що забезпечує порівнянність результатів оцінювання. Це створює можливість не лише отримати узагальнену характеристику ефективності ТЦ, а й здійснювати його декомпозицію за окремими групами інструментів, визначаючи складові, які найбільшою мірою підтримують або, навпаки, обмежують загальну ефективність механізму.

Аналітичні можливості запропонованого індексу не обмежуються оцінюванням поточного стану. Адитивна структура $I_{ЕТЦ_ФРЗЕДП}$ дає змогу використовувати його для сценарного моделювання впливу зміни окремих субіндексів на загальний результат. За незмінних вагових коефіцієнтів зміна інтегрального індексу може бути подана як:

$$\Delta = 0{,}394\Delta S_1 + 0{,}193\Delta S_2 + \\ + 0{,}112\Delta S_3 + 0{,}301\Delta S_4, \quad (7)$$

де ΔS_1–ΔS_4 – прогнозовані зміни субіндексів фінансових, інституційних, організаційних та нормативно-правових інструментів відповідно.

Залежність (7) дає змогу оцінювати вплив альтернативних сценаріїв зміни окремих складових на загальну ефективність ТЦ. Водночас пріоритетність управлінського впливу не повинна визначатися лише величиною вагового коефіцієнта. Необхідно одночасно враховувати фактичне значен-

ня відповідного субіндексу, масштаб його відхилення від цільового рівня, потенціал покращення та можливості реалізації відповідних заходів. Таким чином, сценарний аналіз забезпечує перехід від констатації поточного стану до оцінювання можливих результатів управлінського впливу.

Водночас інтегральний індекс, навіть доповнений сценарним аналізом, не формалізує сам процес трансформації отриманих аналітичних результатів у систему управлінських рішень. Для забезпечення такого переходу запропоновано функціональне моделювання на основі методології IDEF0 [12].

На першому рівні функціональної моделі вхідними інформаційними потоками виступають $I_{ЕТЦ_ФРЗЕДП}$ та його субіндекси, фінансова звітність підприємств, інформація про контрольовані операції, показники зовнішньоекономічної діяльності, дані ринкового порівняння та інформація про зміни економічного середовища. Керуючий вплив забезпечують нормативно-правові вимоги та регуляторні орієнтири, а механізмами реалізації виступають методичний інструментарій оцінювання, інформаційно-аналітичні системи, процедури контролю і моніторингу, інструменти фінансового регулювання та внутрішні механізми комплаєнсу підприємств.

Декомпозиція функціональної моделі передбачає послідовну реалізацію трьох основних блоків: А1 “Оцінювання ефективності трансфертного ціноутворення” → А2 “Аналітичне моделювання та прогнозування” → А3 “Формування та реалізація управлінських рішень щодо удосконалення ТЦ як механізму фінансового регулювання ЗЕД” (рис. 1).

На етапі А1 формується інформаційна база та здійснюється перевірка даних, розраховуються $I_{ЕТЦ_ФРЗЕДП}$ і його субіндекси, аналізується їх структура та визначаються проблемні складові.

Блок А2 забезпечує перехід від оцінювання поточного стану до аналітичного моделювання. У його межах оцінюється вплив фінансових, інституційних, організаційних та нормативно-правових інструментів на інтегральний показник, формуються альтернативні сценарії та прогнозуються можливі зміни $I_{ЕТЦ_ФРЗЕДП}$ залежно від характеру регуляторних та управлінських впливів.

Блок А3 трансформує результати попередніх етапів у систему практичних управлінських рішень. Залежно від виявлених проблем вони можуть охоплювати фінансові, інституційні, організаційні та нормативно-правові напрями, а також процедури реалізації відповідних заходів, моніторингу їхньої ефективності та оцінювання отриманих результатів.

Принциповою характеристикою функціональної моделі є наявність замкненого контуру зворотного зв’язку. Результати реалізації управлінських заходів повторно включаються до інформаційної бази через оновлення вхідних даних та подальший перерахунок $I_{ЕТЦ_ФРЗЕДП}$. Це забезпечує адаптивність моделі до змін зовнішнього та внутрішнього середовища, створюючи циклічну послідовність: оцінювання → моделювання → формування управлінських рішень → реалізація і моніторинг → оновлення інформаційної бази → повторне оцінювання.

У результаті інтегральне оцінювання перестає виконувати лише діагностичну функцію та стає інформаційною основою для визначення конкретних напрямів удосконалення ТЦ. Логічний взаємозв’язок між результатами блоків $A1–A3$ подано в табл. 3.

Диференціація аналітичного блоку А2 залежно від характеру відповідної групи інструментів дає змогу врахувати специфіку їхнього впливу на ефективність ТЦ та уник-

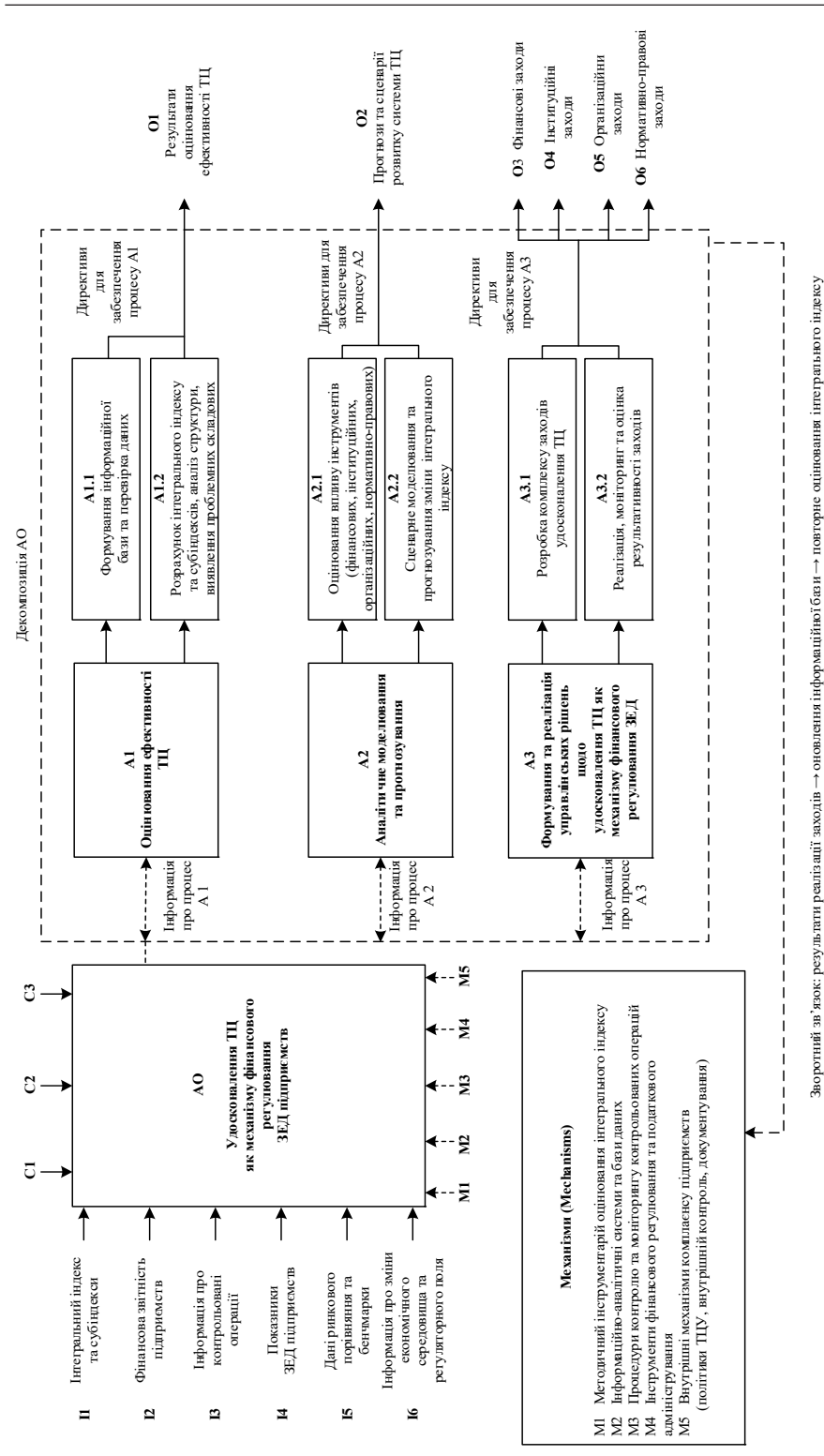

Рис. 1. Декомпозиція функціональної моделі реалізації трансфертного ціноутворення як механізму фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств*

*Побудовано автором.

Таблиця 3

Напрями удосконалення трансфертного ціноутворення як механізму фінансового регулювання ЗЕД підприємств*

Група інструментів	Виявлені проблеми (результат А1)	Напрями аналітичного моделювання (А2)	Управлінські рішення (А3)	Очікуваний результат
Фінансові	Недостатня ефективність фінансових інструментів ТЦ	Моделювання впливу податкового навантаження, фінансових стимулів і податкових ризиків	Удосконалення фінансових інструментів ТЦ, податкового адміністрування, застосування ризик-орієнтованого підходу	Зростання , підвищення ефективності фінансового регулювання
Інституційні	Недостатня координація між учасниками механізму ТЦ	Оцінювання впливу інституційної взаємодії	Удосконалення координації між державними органами, розвиток інформаційної взаємодії	Підвищення інституційної спроможності механізму ТЦ
Організаційні	Недосконалість внутрішніх процедур контролю	Аналіз альтернативних моделей організації процесів	Удосконалення процедур моніторингу, документування та внутрішнього контролю	Підвищення ефективності управління контрольованими операціями
Нормативно-правові	Невідповідність окремих положень сучасним міжнародним вимогам	Моделювання наслідків нормативних змін	Гармонізація законодавства, удосконалення нормативно-правового забезпечення ТЦ	Підвищення прозорості, стабільності та передбачуваності регулювання

* Складено автором.

нути механічного застосування однакового сценарію до різних за економічним змістом складових, зберігаючи водночас єдину логіку $A1 \rightarrow A2 \rightarrow A3$.

Отже, запропонований інструментарій забезпечує логічно завершений перехід від формування системи індикаторів та інтегрального оцінювання ефективності ТЦ – до аналітичного моделювання, прогнозування, формування управлінських рішень і визначення пріоритетних напрямів удосконалення фінансових, інституційних, організаційних та нормативно-правових інструментів.

Наукова цінність отриманих результатів полягає не в окремому застосуванні інтегрального індексу, AHP або IDEF0, а в їхньому послідовному поєднанні в межах єдиного аналітико-управлінського контуру. Інтегральний індекс забезпечує кількісну діагностику ефективності ТЦ та визначення внеску його основних складових; сценарний блок дає змогу оцінювати наслідки зміни відповідних параметрів; функціональна модель формалізує трансформацію результатів оцінювання і моделювання в управлінські рішення та забезпечує зворотний зв'язок через повторне оцінювання. У сукупності це створює основу для комплексного обґрунтування напрямів удосконалення трансфертного ціноутворення як механізму фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Висновки. На основі вищезазначеного обґрунтовано комплексний інструментарій інтегрального оцінювання та моделювання ефективності трансфертного ціноутворення як механізму фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств, який поєднує кількісне оцінювання його основних складових із аналітичним моделюванням і формуванням управлінських рішень.

Встановлено, що комплексне оцінювання ефективності ТЦ потребує одночасного врахування чотирьох взаємопов'язаних груп інструментів – фінансових, інституційних, організаційних і нормативно-правових. На цій основі сформовано Індекс ефективності трансфертного ціноутворення як механізму фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств ($I_{ЕТЦ_ФРЗЕДП}$),

який забезпечує агрегування нормованих індикаторів у відповідні субіндекси та їхнє подальше зведення в єдиний інтегральний показник. Застосування методу аналізу ієрархій дало змогу диференціювати внесок окремих складових у формування інтегрального результату: ваговий коефіцієнт фінансового субіндексу становить 0,394, нормативно-правового – 0,301, інституційного – 0,193, організаційного – 0,112. Така структура дає змогу не лише визначати загальний рівень ефективності ТЦ, а й ідентифікувати складові, які найбільшою мірою впливають на його формування.

Розширення аналітичних можливостей інтегрального оцінювання забезпечено шляхом сценарного моделювання зміни $I_{ЕТЦ_ФРЗЕДП}$ залежно від зміни його окремих субіндексів. Запропонована залежність створює можливість кількісно оцінювати потенційний вплив змін фінансових, інституційних, організаційних та нормативно-правових інструментів на інтегральний результат і використовувати отримані оцінки для обґрунтування пріоритетності відповідних напрямів управлінського впливу.

Для трансформації результатів інтегрального оцінювання та моделювання у систему управлінських рішень побудовано функціональну модель на основі методології IDEF0. Її декомпозиція за послідовністю A1 “Оцінювання ефективності ТЦ” → A2 “Аналітичне моделювання та прогнозування” → A3 “Формування та реалізація управлінських рішень” забезпечує взаємозв’язок між діагностикою стану механізму, визначенням проблемних складових, моделюванням можливих змін та вибором відповідних заходів. Наявність зворотного зв’язку передбачає оновлення інформаційної бази та повторне оцінювання інтегрального індексу за результатами реалізації управлінських рішень, що надає запропонованій моделі адаптивного характеру.

Практичним результатом поєднання інтегрального оцінювання та функціонального моделювання є систематизація напрямів удосконалення ТЦ за чотирма групами інструментів. Для фінансової складової вони орієнтовані на вдосконалення фінансових інструментів, податкового адміністрування та ризик-орієнтованого підходу; для інституційної – на посилення координації та інформаційної взаємодії; для організаційної – на вдосконалення процедур моніторингу, документування і внутрішнього контролю; для нормативно-правової – на гармонізацію законодавства та підвищення прозорості, стабільності й передбачуваності регулювання.

Отже, науковий результат дослідження полягає у поєднанні інтегрального оцінювання, сценарного та функціонального моделювання в єдиному аналітико-управлінському контурі, який забезпечує послідовний перехід від формування системи індикаторів та кількісної діагностики ефективності ТЦ до визначення проблемних складових, прогнозування наслідків їхньої зміни та обґрунтування управлінських рішень. Це розширює можливості оцінювання ТЦ, порівняно з використанням окремих фінансових, податкових або інституційних показників, та створює методичне підґрунтя для підвищення його ефективності як механізму фінансового регулювання ЗЕД підприємств.

Перспективи подальших досліджень пов’язані з емпіричною апробацією запропонованого інструментарію на даних підприємств, що здійснюють контрольовані зовнішньоекономічні операції; формуванням репрезентативної інформаційної бази для розрахунку первинних індикаторів та їхніх еталонних значень; оцінюванням стійкості отриманих результатів до зміни вагових коефіцієнтів; а також розширенням сценарного блоку моделі для порівняння альтернативних варіантів регуляторного та управлінського впливу.

Список використаних джерел

1. Король С. Я., Уманців Г. В., Шушакова І. К. Розвиток трансфертного ціноутворення в умовах глобалізації. Економічна теорія та право. 2021. № 2. С. 87–100. https://doi.org/10.31359/2411-5584-2021-45-2-87.

2. Гладій І. Т. Трансфертне ціноутворення транснаціональних корпорацій. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2021. № 3. С. 85–97. https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021(116)08.

3. Пасічний М. Д. Трансфертне ціноутворення у системі пріоритетів податкової політики України. Економіка та суспільство. 2024. № 65. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-126.

4. OECD. OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations 2022. Paris : OECD Publishing, 2022. 659 p. https://doi.org/10.1787/tpg-2022-en.

5. Краєвський В. М., Муравський О. Ю. Ризикоорієнтований підхід в системі податкового контролю за трансфертним ціноутворенням. Український економічний часопис. 2023. № 1. С. 23–28. https://doi.org/10.32782/2786-8273/2023-1-4.

6. Квасовський О., Стецько М., Ніпіалі-ді О. Податкові ризики суб'єктів господарювання у сфері трансфертного ціноутворення та напрями їхньої превенції і мінімізації. Вісник економіки. 2024. Вип. 1. С. 47–66. https://doi.org/10.35774/visnyk2024.01.047.

7. Климова С. А., Нургалієва А. М., Абішева Ж. А., Алібекова А. Б. Трансфертне ціноутворення в країнах з різними податковими системами: порівняльний аналіз. Вісник Карагандинського університету. Економіка. 2023. № 4. С. 163–174. https://doi.org/10.31489/2023Ec4/163-174.

8. Fonseca P. V. da, Jucá M. N., Vieito J. P. da T. Tax havens and transfer pricing strategies: Insights from emerging economies. Thunderbird International Business Review. 2024. Vol. 66, No. 3. P. 301–320. https://doi.org/10.1002/tie.22380.

9. Струк Н. В. Обліково-аналітичне забезпечення трансфертного ціноутворення як складова фіскальної політики для сталого розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Сталий розвиток економіки. 2024. № 4. С. 95–103. https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-51-13.

10. Kalivoshko O., Kraievskyi V., Hnatkivskyi B., Savchenko A., Modeling a financial controlling system for managing transfer pricing operations. Sustainability. 2025. Vol. 17, No. 14. Art. 6650. https://doi.org/10.3390/su17146650.

11. Saaty T. L. The analytic hierarchy process: Planning, priority setting, resource allocation. New York : McGraw-Hill, 1980. 287 p.

12. National Institute of Standards and Technology. Integration Definition for Function Modeling (IDEF0). Federal Information Processing Standards Publication 183 (FIPS PUB 183). Gaithersburg, MD : National Institute of Standards and Technology, 1993. URL : https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/Legacy/FIPS/fipspub183.pdf.

References

1. Korol, S. Ya., Umantsiv, H. V., Shushakova, I. K. (2021). Rozvytok transfertnoho tsinoutvorennia v umovakh hlobalizatsii [Development of transfer pricing in the context of globalization]. Ekonomichna teoriia ta pravo – Economic Theory and Law, 2, 87–100. https://doi.org/10.31359/2411-5584-2021-45-2-87.

2. Hladii, I. (2021). Transfertne tsinoutvorennia transnatsionalnykh korporatsii [Transfer pricing of transnational corporations]. Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo – Foreign Trade: Economics, Finance, Law, 3, 85–97. https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021(116)08.

3. Pasichnyi, M. D. (2024). Transfertne tsinoutvorennia u systemi priorytetiv podatkovoi polityky Ukrainy [Transfer pricing in the system of priorities of Ukraine's tax policy]. Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society, 65. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-126

4. OECD. (2022). OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations 2022. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/tpg-2022-en.

5. Kraievskyi, V. M., Muravskyi, O. Yu. (2023). Ryzykooriientovanyi pidkhid v systemi podatkovoho kontroliu za transfertnym tsinoutvorenniam [Risk-oriented approach in the system of tax control over transfer pricing]. Ukrainskyi ekonomichnyi chasopys – Ukrainian Economic Journal, 1, 23–28. https://doi.org/10.32782/2786-8273/2023-1-4.

6. Kvasovskyi, O., Stetsko, M., Nipialidi, O. (2024). Podatkovi ryzyky subiektiv hospodariuvannia u sferi transfertnoho tsinoutvorennia ta napriamy yikhnoi preventsii i minimizatsii [Tax risks of business entities in the field of transfer pricing and directions for their prevention and minimization]. Visnyk ekonomiky – Herald of Economics, 1, 47–66. https://doi.org/10.35774/visnyk2024.01.047

7. Klimova, S. A., Nurgaliyeva, A. M., Abisheva, Zh. A., Alibekova, A. B. (2023). Transfertne tsinoutvorennia v krainakh z riznymy podatkovymy systemamy: porivnialnyi analiz [Transfer pricing in countries with different tax systems: A comparative analysis]. Visnyk Karahandynskoho universytetu. Ekonomika – Bulletin of Karaganda University. Economy, 4, 163–174. https://doi.org/10.31489/2023Ec4/163-174.

8. Fonseca, P. V. da, Jucá, M. N., & Vieito, J. P. da T. (2024). Tax havens and transfer pricing strategies: Insights from emerging economies. Thunderbird International Business Review, 66(3), 301–320. https://doi.org/10.1002/tie.22380.

9. Struk, N. V. (2024). Oblikovo-analitychne zabezpechennia transfertnoho tsinoutvorennia yak skladova fiskalnoi polityky dlia staloho rozvytku zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpryiemstv [Accounting and analytical support of transfer pricing as a component of fiscal policy for sustainable development of enterprises' foreign economic activity]. Stalyi rozvytok ekonomiky – Sustainable Development of Economy, 4, 95–103. https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-51-13.

10. Kalivoshko, O., Kraievskyi, V., Hnatkivskyi, B., Savchenko, A. (2025). Modeling a financial controlling system for managing transfer pricing operations. Sustainability, 17(14), 6650. https://doi.org/10.3390/su17146650.

11. Saaty, T. L. (1980). The analytic hierarchy process: Planning, priority setting, resource allocation. McGraw-Hill.

12. National Institute of Standards and Technology. (1993). Integration Definition for Function Modeling (IDEF0) (Federal Information Processing Standards Publication 183). Available at: https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/Legacy/FIPS/fipspub183.pdf.

Під час підготовки рукопису було використано ChatGPT (OpenAI) для мовного редагування, структурно-стилістичного вдосконалення та перевірки узгодженості викладу. Усі наукові положення, розрахунки, інтерпретації, висновки та бібліографічні джерела перевірені й остаточно схвалені автором, який несе повну відповідальність за зміст роботи.

Матеріали, подані у статті, є результатом оригінального дослідження автора. Усі цитати, запозичення, дані та ідеї інших дослідників належним чином оформлені відповідно до вимог наукового цитування. У тексті відсутні елементи плагіату.

Автором отримано всі необхідні дозволи на використання у статті будь-яких матеріалів (ілюстрацій, таблиць, графіків, масштабних цитат тощо), що охороняються авторським правом третіх осіб.

Стаття підготовлена спеціально для цього наукового видання.

Матеріал статті не публікувався раніше в інших виданнях (включно з електронними) і на момент подачі не перебуває на розгляді у редакціях інших журналів чи збірників.